

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Кулик Тетяни Олександрівни на дисертацію Шкляр Іванни Володимирівни на тему «Право людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації: український та зарубіжний досвід», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми

Обрана тема дисертаційного дослідження «Право людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації: український та зарубіжний досвід» заслуговує уваги та детального аналізу. Існування такого способу надання медичної допомоги як трансплантація, досягнення медицини у сфері трансплантології вимагають здійснення правового регулювання цих питань, з метою забезпечення прав і свобод людини. Оскільки питання трансплантації вимагають вирішення ряду морально-етичних питань, віднайдення балансу, стосовно права на життя та здоров'я, права на медичну допомогу кожної людини.

За останні роки в Україні відбувся динамічний розвиток у галузі трансплантації, стрімко зросла кількість трансплантацій анатомічних матеріалів людині, що свідчить про неспинні процеси, що відбуваються в сучасному світі. Проте у світлі останніх подій, коли весь світ зіштовхнувся з проблематикою обмеження прав людини у зв'язку з поширення гострої респіраторної хвороби COVID -19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 гарантувати право людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини стало більш складним завданням, проте не відмінило його значущості.

Враховуючи вищесказане, тема дисертаційного дослідження Шкляр Іванни Володимирівни, присвячена праву людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації є актуальним дослідженням у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Дисертаційне дослідження виконувалось на кафедрі конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015; Плану законодавчого забезпечення реформи в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 року № 509–VIII; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки, затверджених рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 року (протокол № 23); напрямів Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021.

Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 14 листопада 2018 року (протокол № 3).

Тема дослідження відповідає пункту 3.4.2.2 «Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина» та пункту 3.4.2.4. «Конституційне право, конституційний самоврядування» Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019–2023 роки, затверджених постановою Президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 року № 30.

У роботі були використані сучасні методи досліджень та аналізу даних, дисертаційне дослідження висвітлює і запропонує вирішення низки теоретичних та практичних проблем, зокрема, автором здійснено теоретичне

узагальнення та виконано наукове завдання щодо формулювання змістовної концепції забезпечення дотримання конституційного права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини, а також розроблено й обґрунтовано теоретичні висновків та пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного національного законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Результати та висновки автора представляють науковий інтерес та є практично орієнтовані. Так, автор зазначає, що суб'єктивним правом людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації є закріплена у законодавстві та гарантована державою можливість кожної людини скористатися безальтернативним, спеціальним методом лікування, що представляє собою комплекс дій, включаючи медичну операцію по пересадці анатомічного матеріалу людини, за наявності медичних показань для збереження людського життя та відновлення здоров'я. Також автор вносить пропозиції щодо застосування різних підходів презумпції у питаннях здійснення трансплантації та зазначає, що презумпція згоди діє в таких країнах як Іспанія, Португалія, Білорусь, Бельгія, а презумпція незгоди діє в США, Канаді, Німеччині, Великій Британії. Водночас констатується, що показники донорства не знаходяться у прямій залежності від підходу до презумпції, а вирішення проблеми дефіциту донорського матеріалу потребує комплексного підходу.

Автор пропонує викласти у такій редакції ч.3 ст.49 Конституції: «Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх осіб медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога громадянам надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.», оскільки суб'єктом конституційного права людини на медичну допомогу із застосуванням

трансплантації виступає реципієнт, тобто людина, яка потребує застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, а Основний закон закріплює поняття «громадянин», що формує розбіжності та створює труднощі для правильного встановлення поняття суб'єкта права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації.

Результати дисертаційного дослідження опубліковані в фахових виданнях України та зарубіжних країн, також були представлені у вигляді доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Публікації повністю перекривають і вирішують завдання, що були поставлені в дисертаційному дослідженні.

Таким чином дисертаційне дослідження Шкляр Іванни Володимирівни виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Результати дослідження, положення та висновки дисертаційної роботи Шкляр Іванни Володимирівни є достатньо обґрунтованими. Пропозиції щодо внесення змін до ч.3 ст.49 Конституції України оформлені належним чином та мають теоретичне і практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Аналіз дисертаційної роботи дає можливість зробити висновок, що автором було здійснено ґрунтовне комплексне наукове дослідження, що відповідає поставленим меті та завданням. Мета дисертаційної роботи полягала у тому, щоб сформулювати теоретично обґрунтовані висновки щодо права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації органів

або вилучення анатомічних матеріалів помертню, а також виробити рекомендації для вдосконалення законодавства України та практики його застосування. Вказану мету було досягнуто, про що свідчать поставлені та вирішені у роботі завдання: вивчити та проаналізувати історіографію права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації; дослідити генезис розвитку права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини; з'ясувати зміст поняття та елементи «права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації»; дослідити забезпечення конституційно-правового регулювання права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації; згрупувати та систематизувати суб'єктів конституційного права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації; обґрунтувати значення «донорства» як невід'ємної складової забезпечення реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації; з'ясування форм реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації; дослідити конституційно-правові практики застосування різних підходів презумпції у питання здійснення трансплантації; з'ясувати конституційну відповідальність за порушення права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини; сформулювати, обґрунтувати та внести авторські рекомендації та пропозиції щодо удосконалення законодавства України з питань реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації.

За допомогою поєднання порівняльного та історичного методів автор означила та відтворила процес становлення та розвитку права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації на основі дослідження вітчизняних теоретико-правових поглядів та законодавства минулого, а за допомогою застосування порівняльно-правового методу, тобто методу конституційної компаративістики автор визначила загальні тенденції розвитку права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації на основі порівняльного аналізу його розвитку в різних країнах світу. Діалектичний метод зумови використання парних категорій діалектики як форма і зміст,

причина і наслідки. В цілому, методологічною основою дисертаційного дослідження стала сукупність загальних та спеціальних методів наукового пізнання.

Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

- правотворчій діяльності – як теоретичний матеріал при розробці та прийнятті нормативно-правових актів України, що регламентують питання забезпечення права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації;

- освітньому процесі та науково-дослідній діяльності – для підготовки монографічних видань, науково-практичних коментарів до законів України, навчальних та методичних матеріалів, лекцій, навчальних посібників, підручників із конституційного права, забезпечення і дотримання прав і свобод людини ;

- правозастосовній діяльності та професійній сфері – для оптимізації форм та методів функціонування суб'єктів правовідносин по забезпеченню реалізації, охорони та захисту, а в разі потреби і відновлення конституційного права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації;

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота Шкляр Іванни Володимирівни викладена українською мовою на 207 сторінці основного тексту. Дисертація містить анотації державною та англійською мовами, список публікацій здобувача за темою дисертації, вступ, 3 розділи, що мають 8 підрозділів, висновки, список використаних джерел (270 найменувань на 30 сторінках) та додатки (на 2 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 248 сторінок. Структура роботи

відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, наведено актуальність вибраної теми, зазначені особисті внески дисертанта та інформацію про апробацію дисертації на профільних заходах.

У розділі 1 «Теоретико-правові та методологічні засади дослідження права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації в Україні та зарубіжних країнах» з'ясовано, що необхідність дослідження шляхів формування права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації та становлення розвитку законодавчого регулювання відносин, що виникають у процесі надання медичних послуг із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів обумовлена першочерговим значенням охорони життя та здоров'я людини, що є основоположним благом у суспільстві.

Складність та специфіка проблематики, що досліджувалась у дисертаційній роботі, що стосується сфери надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини обумовила використання широкого методологічного інструментарію загальнотеоретичних та спеціальних методів дослідження, що спираються на діалектичні принципи об'єктивності та послідовності, логічності та критичності, обґрунтованості та всебічності.

На підставі здійсненого дослідження автором висловлено думку, що попри велику кількість праць щодо різних аспектів законодавчої регламентації трансплантації, комплексні наукові розробки, присвячені конституційному праву людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації в Україні відсутні та відповідно потребують подальшого комплексного наукового дослідження.

У розділі 2 «Право людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації в Україні та зарубіжних країнах: розуміння та регламентація»

запропоновано систему періодизації становлення в Україні права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації на основі системного аналізу нормативного регулювання інституту трансплантації анатомічних матеріалів людині.

Сформульовано авторське визначення «медичної допомоги із застосуванням трансплантації» як безальтернативний, спеціальний метод лікування, що використовується виключно за наявності медичних показань для порятунку життя і відновлення здоров'я людини, шляхом пересадки анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту, за умови неможливості застосувати інші методи медичної допомоги. Крім того автор зазначає, що право на медичну допомогу із застосуванням трансплантації – це закріплена у законодавстві та гарантована державою можливість кожної людини скористатися безальтернативним, спеціальним методом лікування, що представляє собою комплекс дій, включаючи медичну операцію по пересадці анатомічного матеріалу людини, за наявності медичних показань для збереження людського життя та відновлення здоров'я, а зміст цього права складають певні права, тобто можливості та обов'язки фізичної особи та інших уповноважених суб'єктів у сфері трансплантації.

Автор пропонує власну класифікацію існуючих видів донорства, як складової для забезпечення реалізації права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації, практичне значення та ефективність якої обумовлюється тим, що в залежності від виду, по-різному здійснюється правове регулювання медичної допомоги із застосуванням трансплантації, змінюється суб'єктний склад таких правовідносин, а також сама процедура здійснення трансплантації анатомічних матеріалів людини.

Розділ 3 «Реалізація права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації в Україні та зарубіжних країнах» містить поняття та форми реалізації права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини, а також відповідальність за порушення у сфері реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації. Автор доводить, що право людини на медичну

допомогу із застосуванням трансплантації реалізується у формі дозволів, заборон та зобов'язань, а функціонування механізму забезпечення реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації в Україні спрямоване на досягнення єдиної мети – гарантувати людині повноцінну реалізацію її суб'єктивного права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів.

Автор зазначає, що правова охорона, захист та відновлення порушеного права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації відбувається за допомогою встановлення та застосування заходів юридичної відповідальності. А також пропонує на рівні закону закріпити порядок застосування перехресного донорства, а також встановити сутність та зміст такого правового інституту.

Висновки відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження.

Таким чином, дисертація Шкляр Іванни Володимирівни відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання забезпечення реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження Шкляр Іванни Володимирівни щодо права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини рекомендується для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Шкляр Іванни Володимирівни, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що

могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. Здобувачем у дисертації здійснено поділ трансплантації на види з точки зору імунології (підрозділ 2.2, стор. 95), де автор розкриває значення ксенотрансплантації, як пересадку трансплантата від одного біологічного виду іншому, (наприклад, ксеноімплантата (медичного виробу, що виготовлений з анатомічних матеріалів тварин та використовуються для імплантації) або ксеногенні тканини тварин стають матеріалом для механічно-функціональних трансплантатів, серед яких є сухожилля та хрящі), при цьому автор формулюючи поняття «суб'єктивне право людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації», наголошує на тому, що мова йде про «медичну операцію з пересадки анатомічного матеріалу людини» (вступ, стор. 14). В зв'язку із цим потребує уточнення позиція автора щодо ксенотрансплантації, та правого регулювання даного питання в законодавстві України.

2. Дисертантом зазначено, що повноцінна реалізація права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації в сенсі отримання медичних послуг (здійснення оперативного втручання із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини), які визначені галузевими стандартами у сфері охорони здоров'я, передбачає втілення в життя трьох традиційних правомочностей змісту, тобто можливість активно діяти, вимагати активних дій від зобов'язаної особи та право на захист (підрозділ 3.1., стор. 149). Проте автором не було розкрито сутність права на захист у разі порушення права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації.

3. Обґрунтовуючи необхідність внесення змін до ч. 3 ст. 49 Конституції України (п. 2.2, стор. 86) автор, зазначає, що суб'єктом конституційного права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації виступає реципієнт, тобто людина, яка потребує застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини. Проте частина 3 ст. 49 Конституції України закріплює поняття «громадянин», що формує розбіжності та створює труднощі для правильного встановлення поняття суб'єкта права на медичну

допомогу із застосуванням трансплантації. Вважаємо необхідним навести додаткову аргументацію, щодо запропонованих змін до Конституції України, звернувши увагу на те, що ч. 1 ст. 49 Основного Закону визначає, що «кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування».

4. Потребує додаткових пояснень автора твердження про те, що «зміст права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації складають певні права, тобто можливості та обов'язки фізичної особи та інших уповноважених суб'єктів у сфері трансплантації» (висновки до розділу 2, стор. 131), оскільки виходить, що змістом конкретного права є права, що в свою чергу являють собою можливості та обов'язки, а така теоретична конструкція не співпадає із визнаними наукою підходами до розуміння понять право та обов'язок.

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження фактів порушень академічної доброчесності не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Шкляр Іванни Володимирівни на тему «Право людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації: український та зарубіжний досвід», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини.

2. Дисертація Шкляр Іванни Володимирівни на тему: «Право людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації: український та зарубіжний досвід» за актуальністю, ступенем наукової новизни,

обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Шкляр Іванна Володимирівна, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –
доцент кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Тетяна КУЛИК

Відомо засвідчено
ПРОВІДНИЙ ФАХІВЕЦЬ
ДІЛ ПЕРСОНАЛУ
ШЕЛЕСТИНСЬКИЙ